

ФРАЗЕАЛАГІЗМЫ Ё АПОВЕСЦІ ВАСІЛЯ БЫКАВА «ЗНАК БЯДЫ» І ІХ ПЕРАКЛАД НА АНГЛІЙСКУЮ МОВУ

Фразеалагічныя адзінкі (ФА) займаюць значнае месца ў лексіконе беларускай мовы і апісаны даволі падрабязна. Яны выкарыстоўваюцца ў розных дыскурсах, але найбольш іх у мастацкіх тэкстах, дзе яны выконваюць галоўным чынам эстэтычную функцыю. Сярод іх асабліва вылучаюцца аўтарскія фразеалагізмы сваёй непаўторнасцю і выразнасцю.

Мэтаю нашага даследавання быў аналіз 200 беларускіх фразеалагізмаў і іх адпаведнікаў у англійскай мове. Даследаванне пабудавана на матэрыяле аповесці Васіля Быкава «Знак бяды» і англійскіх варыянтах перакладу Найджэлам Коўі («Portent of Disaster») і Аланам Маерсам («Sign of Misfortune») [1], [3], [4].

Мова Васіля Быкава — багатая і каларытная. Менавіта праз мову аўтар раскрывае характары сваіх персанажаў, іх адносіны да іншых герояў твора, да падзей таго часу. Яркасць, запамінальнасць, майстэрства моўнай індывідуалізацыі вызначаюць своеасаблівы пісьменніцкі стыль. У гэтым аўтару дапамагаюць разнастайныя моўныя сродкі, у тым ліку і фразеалагізмы, якія ўзбагачаюць маўленне, надаюць выказванню экспрэсіўнасць.

Канкрэтнымі задачамі нашага даследавання было прааналізаваць арыгінальныя ФА і іх пераклады на англійскую мову паводле марфалагічнага, сінтаксічнага і стылістычнага прынцыпаў і зрабіць параўнальны аналіз перакладаў Н. Коўі і А. Маерса.

Паводле суадноснасці з той ці іншай часцінай мовы найбольшая колькасць ФА належыць да дзеяслоўных у абодвух перакладах (46,77 % (Коўі) і 51,97 % (Маерс)). Што да арыгінала, пераважная колькасць ФА таксама належыць да дзеяслоўных (41,53 %). Невялікі працэнт складаюць назоўнікавыя і прыметнікавыя ФА ў абодвух перакладах (4,84 % і 4,03 % (Коўі); 4,72 % і 3,15 % (Маерс)). Прывядзем наступныя прыклады: *заішчымела ў яе нутры* — *дзеяслоўная*, *till my dying day* — *прыслоўная* (Маерс), *knew all the nooks and crannies* — *дзеяслоўная* (Коўі). Такім чынам, істотных адрозненняў у марфалагічнай характарыстыцы ФА арыгінала і двух перакладаў не назіраецца.

Паводле структуры самымі частотнымі з'яўляюцца фразеалагізмы-словазлучэнні як у арыгінале, так і ў перакладах, але колькасць іх адрозніваецца. Так, 58,46 % ФА арыгінала маюць структуру словазлучэння, 46,88 % — у перакладзе Найджэла Коўі, 56 % — у перакладзе Алана Маерса. Што датычыцца структурных трансфармацый, то найбольшы працэнт складаюць супадзенні тыпу словазлучэнне — словазлучэнне (41,40 % (Коўі) і 45,67 % (Маерс)) у абодвух перакладах. Трансфармацыі тыпу словазлучэнне — сказ, словазлучэнне — слова складаюць нязначны працэнт. Некалькі прыкладаў: *падняць руку на каго-н* / *to raise a hand against smb* (Коўі),

глядзець на ўсё чужыма вачыма / *to look at it as if through a stranger's eyes* (Маерс). Высокі працэнт структурных супадзенняў у перакладах Н. Коўі і А. Маерса (75,78 % і 76,38 % адпаведна) сведчыць аб тым, што адпаведнікі ў абодвух перакладах даволі блізкія да арыгінальных ФА ў сінтаксічным плане.

Са стылістычнага пункту гледжання самымі частотнымі ФА ў арыгінале з'яўляюцца размоўныя (65,38%), якія выкарыстоўваюцца часцей за ўсё героямі аповесці ў бытавых зносінах. Што да стылістычнай характарыстыкі англійскіх адпаведнікаў, то найбольшы працэнт у перакладах Н. Коўі і А. Маерса складаюць нейтральныя (52,34 % і 60,63 % адпаведна). Колькасць эmfатычных ФА прыблізна аднолькавая як у арыгінале, так і ў перакладах (11 %). Стылістычныя трансфармацыі тыпу размоўная — нейтральная сустракаліся часцей за ўсё у двух перакладах (28,91 % (Н. Коўі) і 36,22 % (А. Маерс)). Напрыклад: *пачала драць горла / begantocry* — размоўная-нейтральная (Н. Коўі), *насоўваласяпагроза / the danger that was moving towards them* — размоўная-нейтральная (А. Маерс).

Супадзенні ў стылістычным плане складаюць прыблізна аднолькава высокі працэнт у перакладах Н. Коўі і А. Маерса (65,63 % і 62,21 % адпаведна). Колькасць стылістычных супадзенняў тыпу размоўная-размоўная (32,03 % і 28,35 %) і нейтральная-нейтральная (23,44 % і 24,41 %) значна пераважае над іншымі ў абодвух перакладах. Некалькі прыкладаў: *дурная ты, як стаптань бот / you're as much good as a leaky boot* — размоўная-размоўная (А. Маерс), *нагледзеўся смерці ў вочы / had looked death in the eyes* — нейтральная-нейтральная (Н. Коўі). Такім чынам, прыблізна аднолькава высокі працэнт стылістычных супадзенняў у двух перакладах прыбліжае англійскія адпаведнікі да арыгінальных. Стылістычныя трансфармацыі і перавагу нейтральных адпаведнікаў у перакладах над размоўнымі ФА арыгінала мы тлумачым цяжкасцямі, з якімі сутыкнуліся Найджэл Коўі і Алан Маерс пры перакладзе багатых і каларытных фразеалагізмаў Васіля Быкава. Дарэчы, пра нейтралізацыю пры перакладзе з адной мовы на іншую пісалі не раз вядомыя перакладчыкі і лінгвісты [5, с. 70].

Перш чым разглядаць спосабы перадачы беларускіх ФА на англійскую мову ў двух перакладах, неабходна адзначыць, што пераклад ФА — адна з самых цяжкіх праблем. Чаму менавіта так? Справа ў тым, што светапогляд розных народаў адрозніваецца, і гэта адлюстроўваецца ў розных лексічных адзінках, але найбольш ў ФА, якія ў большай ступені носяць нацыянальны характар, адлюстроўваючы гісторыю народа, разнастайнасць яго культуры і побыту, што і абумоўлівае цяжкасці пры перакладзе фразеалагізмаў з адной мовы на іншую.

Параўнаўшы спосабы перадачы ФА на англійскую мову ў двух перакладах, мы можам адзначыць, што абодва перакладчыкі часцей за ўсё выкарыстоўвалі аналаг пры перакладзе (40 % (Коўі) і 29,23 % (Маерс)). Аднак колькасць аналагаў у перакладзе А. Маерса значна меншая і амаль супадае з колькасцю адзінак, якія былі перакладзены з дапамогай тлумачальнага пераклада (~ 29 %). Гэта сведчыць аб тым, што пераклад

Н. Коўі ўключае большую колькасць адзінак з вобразнай асновай, прыбліжанай да арыгінальных ФА. Прыблізна аднолькавы працэнт складаюць эквіваленты ў двух перакладах, але частковых эквівалентаў сустракаецца больш, чым поўных эквівалентаў у абодвух перакладах (13,85 % і 8,46 % (Коўі); 14,62 % і 9,23 % (Маерс) адпаведна), бо вельмі цяжка падабраць абсалютныя адпаведнікі беларускім фразеалагізмам, каб супадала вобразная аснова і стылістычны афармленне. Прывядзем наступныя прыклады: *рабіў як пракрыты* — *worked like a hornet* (Коўі) — *working like a man possessed* (Маерс) — аналагі, *схопяць абаіх за горла* — *would grab them by the throat* (Коўі) — *would have them both by the throat* (Маерс) — эквіваленты.

Як паказаў параўнальны аналіз спосабаў перадачы ФА на англійскую мову, Найджэл Коўі і Алан Маерс пераклалі 56,92 % ФА аднолькавым спосабам. Аднак абсалютныя супадзенні складаюць невялікі працэнт (25,68 %). Напрыклад, *баяўся бы чорт крыжы* — *who feared ... as the devil incense* (Коўі), *feared ... like the devil fears incense* (Маерс). Дадзеныя адпаведнікі адрозніваюцца з пункту гледжання сінтаксісу тым, што першы адпаведнік па сваёй структуры з'яўляецца няпоўным параўнальным сказам, а другі — поўны параўнальны сказ. Даволі рэдка сустракаюцца адзінкі, пераклады якіх супадаюць поўнасьцю. Некалькі прыкладаў: *каб вы спруцянелі* — *to hell with you* (Коўі) — *to hell with you* (Маерс); *гуляць у смерць* — *to play at murder* (Коўі) — *to play at murder* — (Маерс); *хай падавяцца* — *let them choke* (Коўі) — *let them choke* (Маерс).

Нягледзячы на тое, што 56,92 % ФА былі перакладзены аднолькавым спосабам, даволі часта сустракаюцца разыходжанні ў лексічным, сінтаксічным і стылістычным планах. Так, напрыклад, стылістычныя разыходжанні назіраюцца пры перакладзе фразеалагізма *чула яна сваім сэрцам*. Н. Коўі і А. Маерс пераклалі яго з дапамогай эквівалента, але эквівалент Н. Коўі эмафізаваны, у той час як А. Маерс падабраў нейтралізаваны эквівалент (пар. *she felt in her heart of hearts* і *she felt it in her heart*), што больш адпавядае арыгінальнай ФА. Што да разыходжанняў у лексічным плане, то часцей за ўсё пры супадзенні спосабаў перакладу адпаведнікі абодвух перакладчыкаў з'яўляюцца сінанімічнымі. Напрыклад, фразеалагізм *схаладнела ў душы* перадаецца сінанімічнымі эквівалентамі *her heart ran cold* (Н. Коўі) і *she felt a chill in her soul* (А. Маерс). Пры аднолькавым спосабе перакладу могуць сустракацца структурныя разыходжанні. Так, напрыклад, перакладчыкі выкарысталі рознае граматычнае афармленне пры перакладзе фразеалагізма *за гэта на галоўцы не паглядзяць*. Н. Коўі падабраў эквівалент з дзеясловам у залежным стане, у той час як А. Маерс — у незалежным стане (пар. *we'll not be patted on the head for it* і *nobody's going to pat our head for this*).

Што датычыцца спосабаў перакладу парэміяў, якія мы таксама адносім да ФА, то колькасць эквівалентаў у Н. Коўі складае значна большы працэнт, чым у перакладзе А. Маерса (42,86 % і 14,29 % адпаведна). А. Маерс пры перакладзе парэміяў часцей за ўсё карыстаўся аналагам (42,86 %), а Н. Коўі — эквівалентам (42,86 %). Прывядзем некалькі прыкладаў: *на ласку трэба*

адказваць ласкай — *kindness should be returned for kindness* (эквівалент) — *one good turn deserved another* (аналаг).

Што да параўнанняў, то абодва перакладчыкі часта выкарыстоўвалі тлумачальны пераклад, таму параўнанне было страчана. У перакладзе Н. Коўі параўнанне страчана ў 25 % ФА, у той час як у перакладзе А. Маерса — ў 33 %. Некалькі прыкладаў: *раздзелаю...як Бог чарпаху* / *I'll make mince-meat of him* (Коўі) — аналаг, *стаяла як адзервянеўшы* / *stood immobile* (Маерс) — тлумачальны пераклад.

Мы асобна прааналізавалі спосабы перадачы праклёнаў на англійскую мову і можам адзначыць, што беларускія праклёны валодаюць большай разнастайнасцю і ацэнчнасцю, чым англійскія [2, с. 13]. Н. Коўі і А. Маерс пераклалі 90 % праклёнаў аднолькавым спосабам. Аднак Н. Коўі пераклаў большую колькасць праклёнаў аналагамі з элементам «hell», але яны нейтралізаваныя ў параўнанні з арыгінальнымі адзінкамі, у той час як А. Маерс падабраў больш разнастайныя па форме англійскія адпаведнікі. Напрыклад, *каб ты згарэў* — *to hell with you* (Коўі) — *may you burn in hell* (Маерс), *каб ты прапаў* — *to hell with you* (Коўі) — *to blazes with you* (Маерс), *душы з вас вон* — *damn you* (Коўі) — *blast your souls* (Маерс).

Прааналізаваўшы спосабы перакладу ФА ў двух англійскіх варыянтах, мы вырашылі, што недакладнасці, дапушчаныя Н. Коўі і А. Маерсам пры перакладзе, магчыма абумоўлены тым, што пераклад на англійскую мову быў зроблены з рускага варыянта аповесці, а не з арыгінала. Тым не менш, у перакладзе А. Маерса значна менш недакладнасцей, чым у Н. Коўі, што дазваляе нам лічыць пераклад А. Маерса больш прыбліжаным да арыгінала. Так, напрыклад, фразеалагізм *таўкліся на падворку* Н. Коўі памылкова перакладае *chatting a round the yard* (*chat* — *балбатаць*), але А. Маерс больш дакладна перадае яго значэнне і выкарыстоўвае аналаг *the troops were still crowding together in the yard*.

Такім чынам, варыянтнасць як адзін з важнейшых сродкаў лінгвістыкі існуе пры выражэнні думкі. Існуе ён і пры перакладзе. Выбар перадачы думкі залежыць ад стратэгіі перакладчыка (перакладаць больш-менш дакладна або вольна); ад яго слоўнага запасу; ад разумення тэксту арыгінала; ад схільнасці перакладчыка да эmfатызацыі або нейтралізацыі; ад яго ведаў нацыянальнай спецыфікі і перакладаемай мовы; ад таленту і крэатыўнасці перакладчыка.

На наш погляд, Алану Маерсу ўдалося лепш перадаць непаўторную мову В. Быкава. Але мы прааналізавалі толькі ФА і прытым толькі частку іх. Пры аналізе перадачы іншых лексічных адзінак і граматычных асаблівасцей, стылістычных прыёмаў высновы магчыма былі б іншымі. Пасля, не выключаецца і момант суб'ектыўнасці пры ацэнцы адэкватнасці перакладу.

ЛІТАРАТУРА

1. Быкаў, В. Знак бяды: аповесць: Для сярэд. і ст. шк. узросту. — Мінск, 1992.
2. Конюшкевич, М.И. Специфика белорусского проклятия // Язык и культура. Проблемы современной этнолингвистики: материалы Международной научной конференции, Минск, 2–4 ноября 2000 г. — Минск, 2001. — С. 11–15.
3. Vukov V. Portent of Disaster / Transl. N.T. Coye. — Minsk, 1989.
4. Vukov V. Sign of Misfortune / Transl. A. Myers. — New York, 1990.

5. Kipel Z. Some Observations on English Translations of Bykau's Works / ZoraKipel // Zapisy 22, 1996. — P. 68 — 72.